

Slovjacké regionálne hnutie v rokoch 1907 – 1918*

Veronika Gayer

vol. 3, 2014, 2, pp. 68-83

The Slovak Regional Movement Between 1907 – 1918

The aim of the paper is to investigate the regional elite of Šariš and its weekly, *Naša Zastava* which was published in an Eastern Slovak dialect between 1907 – 1918. A considerable amount of Slovak and Hungarian works has been already published on the so-called Slovak movement. The main sources of research were the documents of the so-called Public Educational Association of the Šariš County. The paper uses this organisation to examine the way how a regional elite constructs the imagined community of Eastern Slovak people before 1918.

Key words: Regionalism. Nation-building. Šariš. Catholic Church.

Slovjacej otázke sa venovala slovenská a maďarská historiografia posledných šesťdesiat rokov. Interpretovaná bola ako separatistické politické hnutie,¹ cieľavedomý dezintegračný nástroj Budapešti,² východoslovenský, resp. šarišský regionálny fenomén.³ V centre pozornosti historikov bol Viktor Dvorčák (Győző Dvortsák), prešovský archívár v období dualizmu, následne agent Maďarska v medzivojnovom období.⁴ Jeho meno sa už natoľko prepletlo so slovjackým hnutím, že ho s ním spájajú aj pred obdobím roku 1918, a to napriek tomu, že popri mnohých ďalších osobnostiach hnutia, zastával do roku 1916 v skutočnosti len vedľajší post. Jeho činnosť je už dobre preskúmaná historikmi, avšak o regionálnej elite celého hnutia pred rokom 1918 vieme len málo.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na vznik a fungovanie Uhorského vzdelávacieho spolku Šarišskej župy (Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület),⁵ ktorý bol hlavnou inštitúciou hnutia pred rokom 1918. Archívny fondom tohto spolku sa už zaoberal Ladislav Tajták vo svojom príspevku z roku 1966.⁶ Fond obsahuje prevažne spolkovú korešpondenciu Boldizsára Semseyho, ktorý bol v rokoch 1904 až 1914 hlavným

* Výskum bol podporovaný Medzinárodným vyšehradským fondom.

1 KRAMER, Juraj. *Iredenta a separatizmus v slovenskej politike 1918 – 1938 (Štúdia o ich vzťahu)*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957. 248 s.

2 TAJTÁK, Ladislav. *Naša zastava – nástroj politiky maďarských vládnucich tried*. In: *Nové obzory* 8, 1966, s. 78-107. Naposledy o tom písal: TAJTÁK, Ladislav. *Východné Slovensko ako regionálny fenomén*. In: *Historický časopis*, 2001, roč. 49, č. 2, s. 307-329; SEDLÁK, Imrich. *Východné Slovensko v letokruhoch národa*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2012, s. 532-545.

3 Pozri napríklad HALAGA, Ondrej R. *Odras exkluzivity vládnucej triedy v spisovnom jazyku*. In: *Svojina*, 1949, č. 3, s. 74-97; ÁBRAHÁM, Barna. *Szlovákok és szlovjások: a nemzet határai*. In: *Limes Tudományos Szemle*, 2003, roč. 16, č. 3, s. 55-66; ÁBRAHÁM, Barna. *A szlovákság történelmi tőrésvonalai: konfeszionalizmus és regionalizmus*. In: ILLÉS, Pál Attila (Ed.). *Hungaro-szlovakológia*. Budapest : Szent István Társulat, 2007, s. 183-186.

4 Jeho meno písal vo viacerých podobách. Jeho dobrodružnú životnú dráhu naposledy zhrnul maďarský historik Balázs Ablonczy. Pozri ABLONCZY, Balázs. *Renegátok. A magyar revíziós politika szlovák ágensei a két világháború között*. In: ABLONCZY, Balázs (Ed.). *Nyombiztosítás. Letűnt magyarok, Kisebbség- és művelődéstörténeti tanulmányok*. Pozsony : Kalligram, 2011, s. 69-90.

5 Štátny archív v Prešove (ďalej ŠA PO), fond (ďalej f.) Uhorský vzdelávaci spolok Šarišskej župy (Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület), 1907 – 1912 (ďalej UVŠŽ).

6 Pozri TAJTÁK, Ladislav. *Naša zastava...*, s. 78-107.

županom Šarišskej župy a zároveň hlavným iniciátorom hnutia. V materiáloch však nájdeme aj zápisnice zo spolkových zasadnutí, rôzne obežníky a ďalšie podobné písomnosti. Vo svojej štúdiu som použila aj spolkom vydané knihy, kalendáre, brožúry a v šarišskom dialekte písaný týždenník spolku s názvom *Naša Zastava*. Na základe týchto dokumentov sa pokúsim preskúmať vznik spolku a tiež určiť, aká skupina ľudí z inteligencie stála za touto iniciatívou pred rokom 1918.

V posledných desaťročiach sa viditeľne zvýšil počet odbornej literatúry týkajúcej sa regionálnej politiky, regionalizmu, resp. vývoja regiónov a ich identity. Na príklade tohto spolku poukážem na to, ako regionálna elita využíva regionálnu politiku a teritoriálnu príslušnosť obyvateľov daného regiónu. Avšak nie je cieľom príspevku predstaviť celé dejiny hnutia až do roku 1945, ani preskúmať, aká bola reakcia vtedajšej slovenskej inteligencie na jeho činnosť.

Príspevok som rozdelila do troch častí. Na úvod by som chcela podať krátky teoretický vstup o tom, ako chápem regionalizmus a pojem región, keďže činiteľov hnutia interpretujem ako regionálnu elitu a slovjacké hnutie bolo istou formou politiky regionálnej elity v Šariši. V druhej časti štúdie sa budem zaoberať činnosťou týždenníka *Naša Zastava* (1907 – 1918): dotknem sa vzniku spolku, nákladov a prijatia týždenníka (podľa správ hlavných županov), resp. osobností, ktoré zohrali kľúčovú úlohu v hnutí v tomto období. Na záver by som chcela skoncipovať niekoľko ďalších smerov bádania vzťahujúcich sa na túto tému.

Regionalizmus

Región a regionalizmus je veľmi komplexný pojem. Rôzne politické, hospodárske, zemepisné a historické prístupy stále iným obsahom naplňujú pojem regiónu. Skúmanie regionalizačných procesov je dnes zaujímavé pre spoločenskovedných odborníkov, v prvom rade z dôvodu globalizácie a integrácie do Európskej únie. Podobne však táto otázka zaujala aj pozornosť historikov. Výskum regionalizmu v 19. storočí sa spojil s výskumom nacionalizmu. V diskusiách týkajúcich sa národných spoločenstiev však prišli historici na to, že národná identita a územné identity (lokálna a regionálna atď.) si nie sú vo všeobecnosti protirečiacie, ale že sa skôr dopĺňajú. Región nie iba nižší územný celok ako národ. Teda ak rozprávame o regionálnych hnutiach v 19. storočí, je veľmi dôležité to hľadisko, že dané spoločenstvo, ako napríklad obyvateľstvo Šarišskej župy, malo koncom 19. storočia súčasne národnú identitu (či už slovenskú alebo maďarskú) a regionálne vedomie. Tieto dve identity, tieto dve príslušnosti neznamenajú dve rôzne úrovne, ale môžu byť so sebou komplementárne. Práve tento pohľad zdôrazňujú takí historici, ako napríklad Celia Applegate, Xosé Manuel Núñez, Eric Storm a ďalší, ktorí v posledných desaťročiach publikovali mnohé práce práve na tému regionalizmu.⁷ Vo svojich štúdiách podobne poukázali na to, že miestna, regionálna elita zohrala aktívnu úlohu v budovaní národa v strednej Európe.

Španielsky historik Núñez zdôrazňuje, že určiť definíciu regiónu je rovnako ťažká úloha ako určiť, čo je národ. Tento historik skúma na základe budovania španielskeho národa a histórie regiónov Pyrenejského polostrova, v ktorom prípade sa môže stať budovanie regiónu budovaním národa, a v ktorom prípade zasa nie. Núñez hovorí, že „regionalisti

7 APPLGATE, Celia. A Europe of Regions: Reflections on the Historiography of Sub-National Places in Modern Times. In: *The American Historical Review*, 1999, č. 4, s. 1157-1182; NÚÑEZ, Xosé Manuel. The Region as Essence of the Fatherland: Regionalist Variants of Spanish Nationalism (1840 – 1936). In: *European History Quarterly*, 2001, roč. 31, č. 4, s. 483-518; STORM, Eric. Regionalism in History, 1890 – 1945: The Cultural Approach. In: *European History Quarterly*, 2003, roč. 33, č. 2, s. 251-267.

boli nútení uchýliť sa k takým prvkom, ktoré sú veľmi podobné prostriedkom používaným nacionalistami. Avšak v protiklade s budovaním národa, pred očami regionalistov sa stále vznáša jeden národný obraz, ktorý podporuje región, a ktorý tak hľadá na regionálnu identitu a na regionalizmus ako na jeden krok vedúci k národnej konsolidácii".⁸ Núñez po ďalšom rozvinutí myšlienky Benedicta Andersona o definícii národa opísal región ako imaginárne spoločenstvo,⁹ v skonštruovaní ktorého má podiel elita a inteligencia, ktorý je akýmsi variantom, a ktorý môže byť doplnkom budovania národa.¹⁰

Tak isto však spomína aj dve také veci, ktoré v každom prípade rozlišujú regionalizmus a nacionalizmus. Zásadný rozdiel je v otázke nároku politickej samostatnosti. Regionálna elita sa vo všeobecnosti nedožaduje kolektívneho politického práva pre vlastný región či územie. Môže však požadovať decentralizáciu, samosprávu, politickú autonómiu ako aj federalizáciu, ale nepokladá svoje územie za suverénne. Druhý základný rozdiel sa ukrýva v tom, ako sa sám definuje. Regionálny diškurz, mýtická minulosť regiónu, kultúrna jedinečnosť a kolektívne regionálne povedomie bolo omnoho slabšie, menej definovateľné ako národné. Regionálne naratívy sa vždy podriaďujú nejakej väčšej národnej entite, s ktorou sa harmonickým spôsobom zjednocujú. Avšak regionálna elita sa neustále ocitá pred protirečením, ako možno zjednotiť tento dvojaký cieľ: t. j. zdôrazniť a podporovať špecifickosť regiónu, resp. to, že nakoniec sa región podriaďuje národnému spoločenstvu. Teda v porovnaní s regionálnou elitou je elita budujúca národné spoločenstvo omnoho viac autonómna.¹¹

Ako budeme vidieť v štruktúre *Našej Zastavy*, cieľom hnutia bolo ponúknuť „slovjacej“ regionálnej identite v prvom rade slovenskému obyvateľstvu žijúcemu na území Šarišskej, resp. Spišskej, Zemplínskej a Abovsko-turnianskej župy. Táto identita sa skladala z takých prvkov, ako regionálno-župné tradície, kolektívna historická pamäť žúp (najmä kurucké vojny, protihabsburské povstania alebo udalosti v rokoch 1848 – 1849), ako aj miestne slovenské nárečia či dialekty, v prvom rade šariština. Avšak, podľa interpretácie elity hnutia, väčšina týchto „prvkov“ bola neoddeliteľnou súčasťou maďarskej národnej kolektívnej identity v tomto období, s výnimkou šarištiny, ktorú chcelo za spisovný jazyk. Podľa mojej hypotézy hnutie s tým na jednej strane chcelo posilniť v kruhu slovenského obyvateľstva lojalitu k uhorskému štátu a na druhej strane chcelo doceliť protiváhu ku vplyvu slovenského národného hnutia.

Územie, na ktorom východoslovenský regionalizmus vybudoval svoju predstavu, bola Šarišská, Spišská, Zemplínska a Abovsko-turnianska župa. Toto teritórium patrilo na začiatku 20. storočia z náboženského a etnického hľadiska k najviac heterogénnym častiam uhorského štátu. Dané územie bolo dôležité v prvom rade v slovenských a maďarských plánoch budovania národa, ale tak isto sa objavilo aj v rusínskom národnom vymedzení územia.

Geograficky je daný región na východ od etnicky takmer „čistého“ slovenského územia uzavretý Tatrami, banskými mestami a spišskými nemeckými obcami, pričom

8 NÚÑEZ, X. M. *The Region...*, s. 486.

9 ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London – New York : Verso, 1991. 224 s.

10 NÚÑEZ, X. M. *The Region...*, s. 512.

11 NÚÑEZ, Xosé Manuel. *Historiographical approaches to Sub-national Identities in Europe: A Reappraisal and some Suggestions* 20-21. In: JOOST, Augusteijn – STORM, Eric (Eds.). *Region and State in Nineteenth-Century Europe, Nation-building, Regional Identities and Separatism*. Great Britain : Palgrave Macmillan, 2012, s. 13-35.

na juh bol otvorený maďarskému Alföldu (Dolnej zemi).¹² Popritom na snahu budovania maďarského národa priaznivo vplýval aj ten fakt, že štúrovská generácia, ktorá pozdvihla stredoslovenské nárečie na spisovný jazyk, a následne aj západoslovenská inteligencia, ktorá podporovala československú jednotu, nehľadali kontakty so slovenskými obcami vo východných župách.¹³

Centrom východoslovenského hnutia bola Šarišská župa. Táto župa sa na začiatku 20. storočia vyznačovala relatívne vysokou priemyselnou zaostalosťou, nepriaznivým umiestnením dôležitejších železničných trás a veľkým vystaňovalctvom slovenského obyvateľstva do Ameriky.¹⁴ Ödön Potemkin vo svojej monografii z roku 1863 napísal o župe nasledujúce: „*Bežným jazykom župy je slovenčina, potom je dobre na tom rusinčina, nemčina a nakoniec maďarčina, ktorá je skôr vlastnou iba pre vzdelanejšiu triedu spoločnosti.*“¹⁵ O 40 rokov neskôr, presnejšie v roku 1910, sa 10,4 % z obyvateľov župy prihlásilo k maďarskému materinskému jazyku, a tak aj maďarské obyvateľstvo v meste Prešov malo iba relatívnu väčšinu (48,9 %),¹⁶ pričom však ku slovenskému materinskému jazyku sa prihlásilo viac ako 58 % z obyvateľov župy (okrem toho 22 % obyvateľstva bolo rusínskeho materinského jazyka a 5,4 % nemeckého).¹⁷ Napriek tomu všetkému bolo maďarské verejné vzdelávanie výrazne zastúpené na rôznych pozíciách hlavne v mestách a to vďaka prešovskému Evanjelickému kolégiu a rôznym maďarským spolkom.

Teda základom predstavy o samostatnom východoslovenskom regióne bolo slovenské väčšinové územie, t. j. taký zemepisný priestor, ktorý bol koncom 19. storočia dôležitou časťou maďarského kolektívneho historického vedomia, hlavne v dôsledku predchádzajúcich kuruckých vojen, protihabsburských povstaní a udalostí okolo roku 1848. S koncepciou maďarského národného štátu sa mohla stotožniť župná šľachta, gréckokatolícke a rímskokatolícke kňazstvo, ako aj veľká časť voči štátu lojálneho židovského obyvateľstva. Najdôležitejším základom hnutia však bolo nárečie, ktoré sa odchyľovalo od slovenského spisovného jazyka kodifikovaného v roku 1843 a samozrejme aj od maďarského jazyka – bola to šariština.

Šarišské slovenské nárečie – šarištinu – slovenská a maďarská jazykovedná odborná literatúra radí k východoslovenským dialektom, pričom tu patrí aj spišské, abovské a zemplínske nárečie.¹⁸ Prvé publikované literárne dielo v šarišskom jazyku sa datuje do roku 1844 (Ján Andraščík: Šenk palenčení), následne od 70. rokov 19. storočia vyšli tlačou v tomto jazyku učebnice podporované uhorskou vládou,¹⁹ resp. zrodila sa aj jedna po

12 ÁBRAHÁM, B. A szlovákság történelmi törésvonalai..., s. 186.

13 ÁBRAHÁM, Barna. Szlovákok és szlovjások: a nemzet határai. In: *Limes Tudományos Szemle*, 2003, roč. 16, č. 3, s. 57.

14 ABLONCZY, Balázs. Virtuális vármegyé: Sáros, 1820 – 1940. Nemzetiségi közti kapcsolatok az emlékiratok tükrében. In: *Pro Minoritate*, 2001, roč. 10, č. 3, s. 128. Pozri aj THIRRING, Gusztáv. *A Sárosvármegyey kivándorlásról*. Budapest: Franklin Ny., 1901. 365 s.

15 POTEKIN, Ödön. *Sáros vármegyey leirása, statistikai, földrajzi, okirati és történelmi tekintetben*. Pest: Noséda Gyula, 1863, s. 17.

16 *Amagyarszentkorona országainak 1910. évi népszámlálása*. 6. r., *Végeredmények összefoglalása*. Budapest: KSH, 1920, s. 129.

17 *A magyarszentkorona országainak 1910. évi népszámlálása...*, s. 124.

18 BUFFA, Ferdinand. Východoslovenské nárečia. In: *Vlastivedný časopis*, 1962, roč. 9. [cit. 4. 12. 2014]. Dostupné na internete: <http://ilonas.net/valal/pdf/Bufa1962_Vychodoslovenske_narecia.pdf>.

19 ŠVAGROVSKÝ, Štefan – ONDREJOVIČ, Slavomír. Východoslovenský jazykový separatizmus v 19. a 20. storočí. In: *Slovenská reč*, 2004, roč. 69, č. 3, s. 144; TAJTÁK, Ladislav. K otázke vydávania učebníc vo východoslovenskom nárečí. In: *Nové Obzory* 6, 1964, s. 43-57.

maďarsky písaná gramatická zbierka „O šarišskej gramatike“, to všetko s podporou uhorskej vlády.²⁰ V roku 1907 začínajúce slovjacké hnutie sa bezpochyby snažilo pozdvihnúť spomínané nárečie na literárny jazyk a práve vtedy vyšli významovo-vecný svetský román, novela ako aj báseň v slovenskom šarišskom jazyku. Išlo tu z veľkej časti o preklady maďarských literárnych diel do šarištiny, nie o samostatné šarišské literárne diela.

V župnej monografii z roku 1909 sa spomína ako jedna zvláštnosť „šarišský šibalský jazyk“, ktorý je „*reminiscenciou z minulosti*“ a ktorý je „*zvláštnou zmesou latinčiny, slovenčiny, maďarčiny a nemčiny*“.²¹ Podľa svedectiev pamätníkov šlo hlavne o akýsi znakový tajný jazyk, ktorý používali hlavne miestni maďarskí šlachtičtí statkári.²² Šariština však bola používaná miestnym slovenským etnickým obyvateľstvom hlavne v hovorovej podobe, na ktorej slovnú zásobu mali vplyv nielen stále kontakty s dnešnou Ukrajinou a Poľskom, ale ovplyvnili ju aj maďarský a nemecký jazyk.²³

Spolok hnutia

Uhorský vzdelávací spolok Šarišskej župy vznikol v Prešove v roku 1907. Podobné spolky boli v Uhorsku postupne zakladané od 80. rokov 19. storočia. Ich prvoradým cieľom bolo „*šírenie maďarskej štátnej idey*“ a „*výchova oddaných občanov štátu*“.²⁴ Najväčší takýto spolok na území súčasného Slovenska sídlil v Nitre. Hlavným cieľom šarišského spolku bolo vydávanie týždenníka po šarišsky.

Na valnom zhromaždení, ktoré sa konalo 14. augusta 1907, predseda spolku a šarišský župan Boldizsár Semsey naliehavo upozornil na nevyhnutnosť založenia spolku, ktorým bude elita schopná kompenzovať slovenské národné hnutie v regióne.²⁵ Semseyho korešpondencia poukazuje na to, že hlavným iniciátorom hnutia mohol byť samotný župan. Na jednej strane bol v pravidelnom kontakte s úradom predsedu vlády, s ministerstvom vnútra a ministerstvom priemyslu a obchodu, odkiaľ očakával finančnú pomoc, ale podával im aj periodické správy o činnosti spolku. Na druhej strane nepretržite dával inštrukcie šarišskej, spišskej, zemplínskej a abovsko-turnianskej elite, najmä ostatným hlavným županom a mešťanostom, ktorí mali napomáhať k zvýšeniu počtu čitateľov týždenníka. V neposlednom rade sa pokúšal presvedčiť županov, aby s ním spolupracovali.

Organizovanie spolku sa začalo v auguste 1907. Ministerstvo vnútra ešte ani neschválilo stanovky spolku, Semsey však už do tejto akcie zainteresoval elitu celej župy. Keďže spolok rozširoval prvé čísla týždenníka zadarmo, hlavný župan vo svojom dôvernom liste poprosil mešťanostov, aby zostavili menný register. Tento register mal obsahovať mena tých ľudí, ktorí sú podľa názoru daného mešťanostu politicky spoľahliví.²⁶ Prostredníctvom mešťanostov a hlavných slúžnych doručili tieto výťažky duchovným,

20 URBÁN, Adolf. *Sárosi tót nyelvtan vázlata*. Eperjes : Ipar- és Hitelbank Könyvnyomdája, 1875. 25 s.

21 TÓTH, Sándor. *Sáros vármegyje monográfiája*. I. kötet. Budapest : A vármegyje költségén, 1909, s. 113.

22 ABLONCZY, B. *Virtuális vármegyje...*, s. 129.

23 KIRÁLY, Péter. Maďarské a nemecké slová v východoslovenských a ukrajinských nárečiach východného Slovenska. In: *Studia Russica*, 2009, roč. 23, s. 60. [cit. 4. 12. 2014]. Dostupné na internete: <http://szlavintezet.elte.hu/publications/russ_pub/studiarussica/23/08KiralyP.pdf>.

24 BERTÉNYI, Iván. Széll Kálmán és a Dunántúli Közművelődési Egyesület. In: BERTÉNYI, Iván – GÉRA, Eleonóra – RICHLY, Gábor (Eds.). *Tanít minket úgy számlálni napjainkat... Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2012, s. 38.

25 ŠA PO, f. UVŠŽ, škataľa (ďalej šk.) 1, číslo (ďalej č.) 1, A Sáros vármegyjei magyar közművelődési egyesületnek Eperjesen 1907 évi augusztus hó 14-én a vármegyeháza nagytermében tartott alapító közgyűléséről vezetett jegyzőkönyv.

26 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 1, Koncept listu Boldizsára Semseyho mešťanostom z 5. augusta 1907 v Prešove.

kantorom, učiteľom, poštovým majstrom, úradníkom, statkárom, miestnym obchodníkom a gazdom v jednotlivých dedinách.²⁷

Semsey svoju pozornosť obzvlášť upriamil na zostavenie kalendára, ktorý vychádzal raz ročne v rámci novin. V kalendári si prial oznamovať informácie o konaní trhov v župe a v haličských mestách, o patrónoch farských kostolov a odpustoch, informácie ohľadne lekárov, právnikov a zverolekárov ordinujúcich v jednotlivých obciach.²⁸ Tie získali vyše 400 dotazníkov, ktoré boli rozoslané jednotlivým prijímateľom skrz mešťanostov a hlavných slúžnych.²⁹ V *Našej Zastave* uvádzali termíny trhov a iných dôležitých podujatí predovšetkým preto, aby získali čo najširší okruh čitateľov.

Redakcia začala prekladať aj diela maďarských spisovateľov (Kálmán Mikszáth, Viktor Rákosi, Mór Jókai alebo Sándor Petőfi), ktoré potom publikovali v týždenníku. Výber prekladaných diel poukazoval na základný cieľ jeho zostavovateľov: odlúčenie východných Slovákov od ostatných, keďže veľká časť spomínaných literárnych diel už vyšla v spisovnom slovenskom jazyku vo vydaniach slovenských novin, alebo pod patronátom peštianskych vydavateľov.³⁰ Z toho vyplýva, že v novinách sprostredkované literárne diela mali čitateľom sčasti spopularizovať maďarskú kultúru v šarišskom dialekte.

Spolok chcel propagovať týždenník už od roku 1908 aj v kruhu slovenského obyvateľstva v Amerike.³¹ Hoci Kornél Ábrányi, vtedajší šéf tlačovej kancelárie predsedu vlády, privítal tento plán vo svojom súkromnom liste,³² vláda odmietla rozširovanie týchto novin do Ameriky.³³ Taktiež vláda nepodporila návrh, aby spolupracovníci týždenníka dostali voľné lístky na vlak na území štyroch žúp.³⁴

27. októbra 1907 vyšlo prvé číslo *Našej Zastavy*, ktorého podtitul znel: *Politické a spoločenské novinky zobrazkami pre výhodnoslovenki ľud*. Viac ako polovica predplatiteľov pochádzala zo Šarišskej župy. Veľká časť výtlačkov bola rozposlaná do susedných žúp zdarma. Výtlačky *Našej Zastavy* oslobodené od poplatkov boli rozširované počas prvých dvoch mesiacov v Šariši, Zemplíne a na Spiši.³⁵ Popri výtlačkoch zdarma, stupňovite rástol aj počet predplatiteľov, v prvom rade v spomínaných štyroch žúpách, ale niekoľko tuctov ich bolo aj v Amerike a aj v iných častiach Uhorska.

V nižšie uvedenej tabuľke som sa pokúsila zhrnúť počet čitateľov a predplatiteľov novin. Údaje ohľadne týždenníka sa nám zachovali dodnes iba z prvých štyroch rokov. V prvom stĺpci sa nachádzajú počty výtlačkov, ktoré boli rozposlané zadarmo, a v druhom počít ľudí, ktorí si predplatili dané číslo. V treťom stĺpci som zvlášť zvýraznila, koľko výtlačkov si zakúpili potulní obchodníci s knihami, t. j. cez kolportérov. A nakoniec som zaznamenala aj všetky výtlačky tohto týždenníka. Prvý výtlačok vyšiel v náklade 2500

27 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 1.

28 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 1, Kérdó-lap mintája, 1907.

29 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 1, List Boldizsára Semseyho hlavným slúžným (nedatovaný).

30 ÁBRAHÁM, B. Szlovákok és szlovjások..., s. 60.

31 Országos Széchényi Könyvtár (ďalej OSZK), Plakát- és Kisnyomtatványtár. A Naša Zastava szerkesztőségének Szarosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Elnökségéhez intézett előterjesztése. Eperjes, 1908. évi április hó 15-én.

32 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 6, Lista Kornela Ábrányiho zo 17. júla 1908 v Balatonfürede.

33 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 6, Úradný list Kornela Ábrányiho, Úrad kráľovského maďarského predsedu vlády z 20. júna 1908 v Budapešti.

34 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 1, List ministra obchodu z 1. novembra v Budapešti.

35 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 1, Koncept listu Boldizsára Semseyho Endre Pukymu, abovsko-turnianskemu podžupanovi z 15. októbra 1907 v Prešove.

kusov – do konca roka 1907 dosiahol náklad až 4200 výtlačkov.³⁶ Prvé číslo ročníka 1908 vyšlo v náklade 5300 kusov, piate číslo už v počte 5700 kusov, prvé aprílové číslo už v počte 5900 výtlačkov.³⁷ O rok nato už dosiahol náklad výšku 7000 výtlačkov.³⁸ Podľa záznamu spísaného v apríli 1910, počet výtlačkov i naďalej zostal na úrovni 6000 kusov.³⁹ O náklade ďalších čísel týždenníka môžeme vedieť už iba to, čo o ňom napísal jeho hlavný redaktor István Dessewffy v jednej zo svojich správ z roku 1918. Podľa tejto zmienky ešte aj v spomínanom roku vyšiel týždenník v náklade 8000 kusov.⁴⁰

	Výtlačok zadarmo	Výtlačky rozposlané na základe predplatného	Výtlačky doručené cestou kolportérov	Všetky výtlačky spolu
1907/1. číslo	2500			2500
1907/10. číslo				4200
1908/1. číslo	2743	979	1578	5300
1908/2. číslo				5600
1908/5. číslo	2389	1786	1525	5700
1908/13. číslo	2294	2226	1380	5900
17. august 1908	2423	2356		
Január 1909	234	4792	1000	6000
Marec 1909	230	5374		
1909/13. číslo				7000
Uprostred roku 1909	222	5696	600 – 700	
Apríl 1910	173	5900	552	6625

Za priemerný náklad v danom období môžeme považovať 6000 výtlačkov. Avšak na vidieku v župách, kde bol podporovaný vládou alebo župnou správou, sa počet pohyboval od 5000 – 6000 kusov.⁴¹

Vo všeobecnosti, 24-stranová *Naša Zastava*, vychádzajúca každú nedeľu, bola rozdelená na tri väčšie časti. Prvá časť informovala o vnútropolitických a zahraničnopolitických udalostiach, ktoré z pohľadu vládnych strán chválili prácu parlamentu. Po tejto rubrike nasledovala ďalšia pod názvom *Novini Domašne*, v ktorých sa mohli čitatelia popri udalostiach z Budapešti dozvedieť aj regionálne správy zo Šariša, Zemplína, Spiša a Abovsko-turnianskej župy. Posledná tretina týždenníka vyslovene kládla dôraz na kultúru a zvyšovanie povedomia obyvateľstva. Bola tu aj stať pod názvom *Gazdovstvo*, ako aj početné diela maďarskej literatúry v šarišskom preklade.

Prvé číslo *Našej Zastavy* vyšlo s odporúčaním jej hlavného redaktora Istvána Dessewffyhya, čo okrem iného znamenalo aj to, že smerovanie týždenníka bude určovať

36 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 3, Rozpočet na rok 1908.

37 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 3, Koncept listu Boldizsára Semseyho predsedovi vlády a ministrom vnútra z 2. apríla 1908 v Prešove.

38 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 10, Koncept listu Boldizsára Semseyho predsedovi vlády, nedatovaný.

39 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 2, č. 14, Výkazy Boldizsára Semseyho, nedatované.

40 DESSEWFFY, I. *Nemzeti kultúrfeladatok...*, s. 8.

41 BUZINKAY, Géza. *Kís magyar sajtótörténet*. Budapest : Haza és Haladás Alapítvány, 1991, 119 s. [cit. 4. 12. 2014]. Dostupné na internete: <<http://vmek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm>>, <<http://vmek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm>>.

kresťanská ideológia. Redakcia chcela zaujať v prvom rade drobných gazdov a takisto malých živnostníkov.⁴² Otvárací článok zdôrazňoval súdržnosť Šarišanov: „... mi šariščani dzekoľvek na širim švece še stretňeme, všadzi še pozname, uscíme, ajednodruhe – jak sinove jednej famel'ii – spomahame. Však ai Ohlašovateľa Večnej Pravdi našeho Pána Ježiša najkrajše, najhlavnejše učeňe, je nauka laski: Milujce še vespolek, jak ija miloval vas!“⁴³

V početných článkoch sa snažili posilniť pocit spolupatričnosti k uhorskému štátu: „Jedenac roki temu, že Uherska krajina pamjatku tišic-ročného jestvoaňa svojego slavila. Pod tima tišic rokami prez veľike ňehodi, ňeščesca, pustošeňe prešla tota krajina, ale zotrimala ju milosc božska, akonštutucia ivirozumnoc jej občanoh. Vtejto krajiňe vše rozličnima jazikami hvarili ľudze, ale jednake citi vlastenecke panovali nad šerdcami jejih. Uher, slovjak, ruten, ňemec vov otazki vlastenectva ňikda ňeodbijal jeden od druhého tu vtejto krajiňe.“⁴⁴

Podobný článok bol uverejnený aj pri príležitosti osláv ročnej existencie týždenníka: „Teraz rok je temu, že i mi vistupeli na bojisko života, do vojni na pasl z novinkami „Naša Zastava“. Postaveli sme še bez teho, žebi sme inšej pomoci, inšeho zakladu, inšej podpori buli mali jak teho prešvedčeňa, že tota vec, za kteru mi bojujeme dobra je, spravd'ľiva je, a že našo čitatele uvidza uznaju, že mi ku ňim z lasku napel'ňenim šerdcom prišli, že ňe pre materialni zisk a hasen, ňe pre dajaku praznu personalnu marno mišelnosc, a nešlušne vivišovaňe sebe samih, ňe tote pričini provadzel'i nas na draze ku našim čitateľom, ale tota žadosc vrucna, žebi sme našej drahej, milej uhorskej vlasci, av ňej spolu idričnemu, vlasteneckemu vihodno-slovenskemu narodu užitečne buli.“⁴⁵

V podobnom duchu boli napísané aj články pri príležitosti uhorských štátnych sviatkov: „Dňeš už chvala Bohu koňec je kervavim vojnom, ajednotu išle bodu inakši treba teraz braňic, zos statečnemu, ušilovnu občansku pracu a svornosc. Netreba nam už vecej bojovac zos turkom atatarom, ale zos našima vlastnima naruživoscami, astima, chtore vov službe cudzich interessoch stojaci, na zoslabeňe jednotlivosci Uherskej krajini še ušiluju, bo zoslabic chceju totu veľku, svatu svornosc i lasku, chtire narodi rozličnich jazikoch s tej Uherskej krajini možné učiči na preukazaňe obrovskich činoh. (...) Zos zastavu Sv. Štefana mame isc ai do teho noveho veľkeho boju. Bojovac proci zlej naklonnoscí svojej, proci alkoholizmu, proci leňivosci, proci zaostalosci, bojovac za školu, za zdrave, za kulturu, za učenosc, vitervac vov bujo proci tim, chtore nas zordvojovac žadaju, žebi nad rozdzeleňu Uherska tim ľekčeji zvižežic mali prikľad.“⁴⁶

V pamätnom článku z 15. marca noviny nasledujúcim spôsobom „vychovávali“ svojich čitateľov: „Najvekša časťka našich slovenskích a ňemeckích spoluobčanoh ale jak muri še pri spravodľivej veci bojovali jako magyare. Chvala Panu Bohu všemohucemu ispravd'ľivemu, ňepracel' ňemohol uherski narod zňivočic. Mi žijeme iprekvitame ešči ľepši jak dakedi. Od teho času, chvala Bohu dobrotľivemu, slovjací suhrami vbraterskej svornosci žiju. (...) Preukažce lasku vašu ku temu milemu uherskemu kraju. Milujce jeden druhého. Milovac jeden zo ščirim šerdcom ľem tak možeme, ked ten uherski jazik še naučime, s chtorim jazikom še s našima uherskima bratami porozumic znae. Však milovaňe našej macerinskej reči neškodzi to, ked bratuv jazik, co našej krajini na teľo potrebne achasnovitem ikrajinski jazik še naučime.

42 Naša Zastava, 1907, č. 1, s. 3, Dr. Dessewffy István: Zavitaňe a ohlas redakcii.

43 Naša Zastava, 1907, č. 1, s. 3.

44 Naša Zastava, 1907, č. 5, s. 2-3.

45 Naša Zastava, 1908, č. 43, s. 2-3. Dr. D.: Ku čitateľom vov viročni dzeň vidavaňa „Našej Zastavi“.

46 Naša Zastava, 1908, č. 34, s. 3. Dr. Dessewffy István: V dzeň Svateho Štefana.

*Pošilajce tedha dzeci vašo ušilovne do školi, kdze še po uherski uča, avtedi ufac možeme, že svornosc, iščeštlivosc budze panovac v uherskim kraju.*⁴⁷

Popri štátnych sviatkoch týždenník popularizoval aj kult Františka Jozefa a kráľovnej Alžbety, väčšinou prostredníctvom prezentovania panovníckeho rodu na miestnych akciách, ako napríklad pri odhalení sochy kráľovnej Alžbety v Bardejovských Kúpeľoch.⁴⁸ Rovnako dôležitým cieľom, ktorý si vytýčila Naša Zastava, bolo „zbieranie“ miestnych a regionálnych tradícií. Takisto v jednej sérii predstavovala aj hrady, kostoly a zvyky v odievaní Šarišskej župy. Začala uvádzať aj samostatnú rubriku, v ktorej prezentovala životné cesty ešte žijúcich honvédov z roku 1848, ktorí pochádzali zo župy. Často sa na titulnej strane týždenníka objavila významná postava z „východného Slovenska“, ako napríklad István Szinyei Merse (od roku 1897 hl. župný Šarišskej župy), alebo košický rímskokatolícky biskup Ágost Fischer-Colbrie. Okrem toho týždenník za pomoci prešovského Széchenyiho kruhu inicioval aj zhromažďovanie zachovaných ľudových piesní, básní, poviedok a legiend v šarišskom jazyku, pričom danú výzvu adresoval územiam Šarišskej, Zemplínskej, Spišskej, Užskej a Abovskej župy.⁴⁹

Otázka šarišského nárečia, ktorú prezentovali odvolávajúc sa na jazykovedné práce Adolfa Urbána (1857 – 1907)⁵⁰ a Samuela Czambela,⁵¹ bola v týždenníku prítomná čoraz silnejšie.

Opakujúcou sa témou v prvom týždenníku bola téma východného a západného nárečia a jeho kultúrny odpor voči tomuto západnému dialektu. *„Smutna vec je, že narodnostne agitatore svojo saki vnajnovšim čaše už ai na spokojni, dobri vichodoslovenski ľud rozpreztreli. Tam na zapadu še jim už ňedari, tehdi ku nam cahaju. (...) Vov zapadnoslovenskej reči pisane narodnostne novinki pulne su zos skarhu, že magyare a „madaroni“ utlačuju slovensku reč, avzivaju ai vichodnich šarišskich slovjakoch, žebi ratovali „tu našu slovenčinu“. Ta mi jich posluchňeme, mi ju viratujeme, lemže ňe od magyarocho, ale od ňich, od tich zapadnoslovenskich narodnoscaroch. Bo magyarom ňikda aňi do mišli ňepridze našu šarišsku reč višmivac; však ai vov tej prosbi Széchenyi-köru vidno, že ju podporuju, jej literaturu sbiraju, na to obetuju, ale mušime našu vichodoslovensku reč ratovac od narodnostnich agitatoroch, chtore še za slovenskich apoštoloch vidavaju, ale našu, vichodoslovensku reč ňikda ňepodporovali na tich istich stranoch, kdze naš narod vzciaju ratovac tu našu slovenčinu oňi še ňehaňbja našu šariško-slovensku macerinsku reč na každim kroku, pri každej prilležitosci višmivac, anašu – od jich zapadnoslovenskej reči tišiceraz krajšu – šarišsku reč „gebulinu“ nazivac. (...) Mi ňenapadujeme ňikeho, žadnu stranku astrankovu politiku ňenasledujeme, každeho, chto ňe lem na čel'e ale ai vov šerdcu na duvernim Kristovim zakladze stoji, chto heslom našim „Boh a Vlast“ ňeobrazuje, teho za pracel'a, aza spolupracovníka Bohabojnej a vlasteneckej praci uznavame, ale okrem teho ešči jednu vec žadame ňeno: žebi ten, chto še s nami porozumic chce, chto na nas učinkovac chce, chto pre nas pisac chce, ten ňej nam ňepíše po francuzski, aňi po lptovski, aňi po česki, ale ňej nam piše po našemu, po šariški, žebi sme ho rozumic*

47 *Naša Zastava*, 1911, č. 12, s. 6. Petrássevich Pál: Na marca 15-ho.

48 *Naša Zastava*, 1907, č. 8, s. 2-3. Hartsár Péter: Nova upominka na našu ňebožku kraľovnu Alžbetu.

49 *Naša Zastava*, 1911, č. 7, s. 2. Prosba ku čitateľom v interese Šarišskej slovenskej reči. V meňe prešovského literarneho spolku Eperjesi Szécheny-kör.

50 *Naša Zastava*, 1907, č. 9, s. 17.

51 CZAMBEL, Samo. *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. 1. čiastka: Východoslovenské nárečie*. V Turčianskom Sv. Martine : Nákladom vlastným, 1906. 624 s.

mohli, žebi sme nad jeho „kynozenim“, nad jeho „hrstom-prstom“ aňi hlavu, aňi jazik lamac ňemušili.“⁵²

Prijatie týždenníka

Áké bolo prijatie týždenníka medzi obyvateľstvom? Z prameňov v prvom rade vyplýva to, že týždenník rozdelil čitateľov župy. Keďže už existovali slovenské noviny, ako napríklad uhorskou vládou označený panslavistický *Krestan*, *Ludové noviny* alebo *Slovenský týždenník*, resp. vláde naklonené *Vlast* a *Svet*, ktoré boli populárne vo východných župách, redakcia *Našej Zastavy* musela dosiahnuť vytlačenie práve týchto novín z trhu. Kvôli prieskumu čitateľov jednotlivých slovenských novín z miestneho „tábora“ už na začiatku roka 1908 Semsey usmernil príslušné predstavenstvo pošty a telegrafu, aby sa na jednej strane postarali o obrat „panslavistických“ novín a na druhej strane aby pravidelne pripravovali zoznamy predplatiteľov týchto „panslavistických“ novín. Okrem toho hlavný župan oslovil vidieckych poštmajstrov, aby mesačne vyhotovovali výkaz.⁵³ Na základe tohto Semseyu pravidelne dochádzali rôzne hlásenia a správy, a to nielen o prijatí *Našej Zastavy*, ale aj o tom, v ktorej obci aké noviny čítajú, resp. ako sa čitatelia dajú presvedčiť, aby si začali predplácať *Našu Zastavu*.

Zachovali sa nám dva výkazy spolku o predplatiteľoch v Šarišskej župe – jeden je z roku 1910 a druhý z roku 1912. Podávajú nám skôr nejasný obraz. V niektorých dedinách čítali výlučne *Našu Zastavu*, pričom v iných si ju nikto nepredplátil. Inde zase prišlo aj viacero rôznych týždenníkov prostredníctvom pošty.

Správy chválili šarišský dialekt týždenníka, a tak isto aj jeho prehľadnosť⁵⁴ – Semsey vo svojej prvej väčšej správe taktiež týmto zdôvodňoval úspech týchto novín.⁵⁵ V jednotlivých obciach bez problémov prešli k novým titulom novín,⁵⁶ a zase inde im chodilo aj viac druhov naraz, medzi nimi aj *Naša Zastava*.⁵⁷ Na viacerých miestach však nezískala priaznivcov po prvom prečítaní, čo je aj pochopiteľné, keďže slovenskí čitatelia jednoznačne trvali na predchádzajúcich novinách, ktoré im zvykli chodievať.⁵⁸ Pravidelne dochádzali informácie aj z takých obcí, kde neboli zvedaví na *Našu Zastavu*. Napríklad z obce Čierne nad Topľou poslali späť *Našu Zastavu* preto, lebo „tam dochádzajú noviny Milana Hodžu Slovenský týždenník“ – ako napísal zemplínsky hlavný župan.⁵⁹ V podobnom duchu oznámil zemplínsky hlavný župan, že „Jozefovi Demekovi sú zasielané noviny *Krestan*. On je veľký

52 *Naša Zastava*, 1911, č. 8, s. 2-4. Zsebráczky Géza: V interese vichodoslovenkej šarišskej reči „po našemu“.

53 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 3, Koncept listu Boldizsára Semseyho Poštovému a telegrafnému riaditeľstvu, nedatovaný.

54 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 2, List sečovského hlavného slúžneho Boldizsárovi Semseyu z 25. januára 1908 v Bardejove; List hlavného slúžneho Boldizsárovi Semseyu z 25. decembra v Lemešanoch; List topoľského hlavného slúžneho Boldizsárovi Semseyu z 22. decembra 1907 v Giraltovciach.

55 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 3, Koncept listu Boldizsára Semseyho predsedovi vlády a ministrom vnútra z 12. januára 1908 v Prešove.

56 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 5, List radomského notára hlavnému slúžnemu z 21. apríla 1908 v Radome; ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 6, List policajného riaditeľa Prešova, slobodného kráľovského mesta, Boldizsárovi Semseyu z 1. júla 1908 v Prešove.

57 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 5, List zemplínskeho hlavného župana Boldizsárovi Semseyu z 20. júna 1908 v Sátoraljajúhelyi; ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 6, List sabinovského mešťanostu Boldizsárovi Semseyu z 24. júna 1908 v Sabinove.

58 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 2, List sečovského hlavného slúžneho Boldizsárovi Semseyu z 25. januára 1908 v Bardejove.

59 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 3, List zemplínskeho hlavného župana Boldizsárovi Semseyu z 12. marca v 1908 Sátoraljajúhelyi. Porovnaj: ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 8, List zemplínskeho hlavného župana Boldizsárovi Semseyu z 18. decembra 1908 v Sátoraljajúhelyi.

*Slovák aje proti všetkému, čo je maďarské, preto poslal týždenník naspäť“.*⁶⁰ Avšak vyskytli sa aj také prípady, keď jednoducho preto poslali noviny naspäť, lebo obyvateľstvo vôbec nevedelo čítať po slovensky, napríklad na južnom Zemplíne.

Autori hlásení, ktoré boli písané na výzvu hlavného župana, sa snažili ukázať svoje územie patriace pod ich správu v čo najlepšom svetle, čím sa dosť často uchýľovali k tomu, že neobviňovali z neúspechu prijatia týždenníka samotný ľud, ale vo všeobecnej v úcte majúcu miestnu osobu. „Príčinou vnesšírení Zástavy vjednotlivých obciach vokolí Raslavíc je vraj, ako som sa o tom dozvedel, ignorácia našich novín raslavickým rímskokatolíckym duchovným, pričom mu chodia noviny Kresťan, – otom však jednoznačné dôkazy nemám,“ píše hlavný slúžny Sečovského okresu vo svojom liste.⁶¹ Podobná správa došla aj z obce Čierne nad Topľou: „Hľadiac na cirkev spravovanú hanušovským duchovným, je veľmi nápadný sklon našich ľudí kpanslavizmu, vsusedných obciach.“⁶²

Vďaka podobným prípadom sa vynárajú aj ďalšie otázky. Podľa dobových údajov len polovica (48,8 %) slovenského obyvateľstva Šarišskej župy vedela písať a čítať.⁶³ Práve preto vo viacerých prípadoch týždenník nedochádzal na meno, ale na obec ako kolektív,⁶⁴ kde ich neskôr miestny duchovný prečítal obyvateľom. Pri posudzovaní individuálnych prípadov by sa mohlo ukázať, že výber predplatenia jednotlivých novín svedčí v skutočnosti o lojalite miestnej elity v tej-ktorej obci a neodzrkadľuje prítom záujem obyvateľov.

Kto založil týždenník?

I z mála údajov sa dá určiť, že redakciu týždenníka tvorili v prvom rade predstavitelia župnej šľachty a členovia katolíckeho kléru. Rozhodujúcou bola činnosť troch osobností, hoci doň prispievali samozrejme viacerí. Išlo o Istvána Dessewffyho, Geju Žebráckeho (Géza Zsebráczky) a Viktora Dvorčáka.

Hlavným redaktorom týždenníka bol maďarský statkár zo Šarišskej župy,⁶⁵ niekdajší hlavný župný notár a po roku 1918 spolupracovník Maďarského ministerstva vnútra István Dessewffy.⁶⁶ Väčšina Dessewffyho publicistických prác sa zachovala v šarišskom nárečí, z čoho usudzujeme, že ho ovládal veľmi dobre, keďže v opačných prípadoch bola v týždenníku pri článku poznámka, že ide o preklad z maďarčiny, čo v jeho prípade nebolo potrebné. Naproti tomu však v roku 1906 napísal v maďarskom jazyku životopisný román pri príležitosti prenesenia pozostatkov Františka II. Rákociho, ktorý mu do šarištiny preložil Ján Dobránszky.⁶⁷

Ciele Uhorského vzdelávacieho spolku Šarišskej župy uviedol v brožúrke s nákladom dvesto kusov, v ktorej hnutie charakterizovalo kultúrno-hospodársky program vzťahujúci

60 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 4, List zemplínskeho hlavného župana Boldizsárovi Semseyu z 28. apríla 1908 v Sátoraljaújhelyi.

61 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 2, List sečovského zemplínskeho hlavného župana Boldizsárovi Semseyu z 25. januára 1908 v Bardejove.

62 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 8, List zemplínskeho hlavného župana Boldizsárovi Semseyu z 18. decembra 1908 v Sátoraljaújhelyi.

63 *A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása...*, s. 176.

64 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 5, List radomského notára hlavnému slúžnemu z 21. apríla 1908 v Radome.

65 MIŠKOVIČ, Alojz. *Maďarské úmysly so Sloviakmi*. Bratislava : Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, 1944, s. 8.

66 ABLONCZY, Balázs. Sérelem, jogfolytonosság, frusztráció. Alsó-Fehér vármegye menekült törvényhatósága Budapesten 1919–21. In: ABLONCZY, Balázs. (Ed.). *Nyombiztosítás. Letűnt magyarok, Kisebbség-és művelődéstörténeti tanulmányok*. Pozsony : Kalligram, 2011, s. 171.

67 DESSEWFFY, Štefan. *II. František Rákóczi*. Eperjes : Tlač Kosch, 1906. 40 s.

sa na „severovýchodné župy“. Takisto tu otvorene písal aj o úlohe *Našej Zastavy*, ktorú spojil s potrebou modernizácie krajiny a chcel paralelne dosiahnuť kultúrno-hospodársku integráciu daného priestoru. Miestnu inteligenciu a obyvateľstvo predstavil nasledujúcim spôsobom: „Slovenské (tôt) arusínske obyvateľstvo severovýchodnej hornej zeme vkaždom čase boli spoľahlivými členmi maďarského štátu. (...) Maďarská inteligencia má veľký vplyv na ľud, drží vruke jeho vedenie aked' sa aj sem-tam vynorili nejaké znepokojivé ambície, tým veľkou silou zabránila. Vpopredí je zčasti učiteľský akňazský zbor, spomedzi členov ktorých – hoc z veľkej časti ide o deti národa – ledva nájdeme takého, ktorý by bol z národnostného hľadiska apatický, ale čím viac takých, ktorí sú podporovateľmi a horlivými stúpenkami maďarskej politiky.“⁶⁸

V súvislosti s miestnym jazykom vyzdvihol nasledujúce: „Východný slovenský (tôt) jazyk sa natoľko odlišuje od západného (spisovného) jazyka, že môžeme povedať, že už nejde o zvláštne nárečie, ale skôr o samostatný jazyk. To, že sme týmto starým skutočným materinským jazykom prehovorili, bolo druhým hlavným zdrojom nášho úspechu. Východný slovenský jazyk sa nenakláňa k purizmu, ale má skôr absorpčný charakter, resp. srdečne preberá slová toho jazyka, ktorým práve susedí. Aj my nasledujeme duch tohto jazyka a často používame tie maďarské slová, ktoré náš národ prijal v hovorovej reči. Kde sa to však nedá, tak radšej si vezmeme na pomoc poľštinu, poprípade (maďarskú) rusinčinu, než západnú slovenčinu. Atak dúfame, že sa nám tým lepšie podarí oddialiť východný slovenský jazyk od západného (...). Mojm cieľom je, aby sme natoľko naplnili východný slovenský jazyk aj jeho vznikajúcu literatúru maďarskými aspektmi, koncepciami a citmi, aby sa to už viac nedalo potlačiť.“⁶⁹

Popri Dessewffym sa členovia a spolupracovníci redakcie týždenníka regrutovali v prvom rade z miestnych predstaviteľov katolíckeho kléru. Ako rímskokatolícky farár sa k práci v týždenníku pripojil aj Gejza Žebrácky (1869 – 1951),⁷⁰ ktorý publikoval články predovšetkým o šarišskom jazyku. Žebrácky nebol len členom šarišského vzdelávacieho spolku, ale aj prešovského Széchényiho kruhu, neskôr po roku 1910 aj lipianskej pobočky Národnej strany práce.⁷¹ Zviditeľnil sa hlavne ako editor rôznych katolíckych publikácií⁷² a svojou prekladateľskou činnosťou (početné diela Gézu Gárdonyiho a Kálmána Mikszátha preložil do šarištiny). Pripravil aj jeden slovjacko-maďarský slovník, učebnicu a taktiež sa snažil o vydanie zbierky šarišských ľudových piesní – avšak všetky zostali v rukopisoch⁷³ a je veľmi nepravdepodobné, že by počas prvej ČSR došlo k ich vydaniu. V československej publikácii o Šariši z roku 1922 už nachádzame jeho meno v (slovenskej) podobe Gejza Žebrácky.⁷⁴ Od roku 1918 totiž riadil bardejovské múzeum,⁷⁵ s ktorým spolupracoval aj predtým, pričom bol jeho vášnivým zberateľom. Medzi rokmi 1924 – 1938 bol mešťanostom

68 DESSEWFFY, István. *Nemzeti kultúrfeladatok az északkeleti hegyvidéken*. Eperjes : Szent Miklós Nyomda, 1918, s. 5.

69 DESSEWFFY, I. *Nemzeti kultúrfeladatok...*, s. 8-9.

70 Pozri aj SEDLÁK, I. *Východné Slovensko...*, s. 540-543.

71 *Naša Zastava*, 1910, č. 15, s. 4.

72 ZSEBRÁČKY, Géza (Ed.). *Az eperjesi Széchényi-Kör héthársi vidéki választmányának évkönyve 1899 – 1900*. Eperjes : Kósch Ny, 1901, 34 s. Bol redaktor aj iných časopisov ako *Bártfai Katholikus Értesítő*, alebo *Bártfai Katholikus Egyházi Tudósító*. Pozri aj: SEDLÁK, I. *Východné Slovensko...*, s. 540-543.

73 DESSEWFFY, I. *Nemzeti kultúrfeladatok ...*, s. 9.

74 *Šaris: Kprvému sjazdu osvetových pracovníkov Slovenska*. Prešov : Vidal Slovenský Svet, 1922, s. 21.

75 ŽEBRÁCKY, Gejza. *Spríevodca sbierkami župného muzea v Bardiove*. Bardejov : Župné múzeum v Bardiove, 1926. 80 s.

Bardejova ako kandidát Hlinkovej ľudovej strany, popritom v roku 1934 pápežským prelátom a v roku 1941 sa stal aj pápežským protonotárom, čím by sa dalo povedať, že dosiahol vrchol svojej kariéry. Čiže počas všetkých troch ér (t. j. rakúsko-uhorskej monarchie, prvej ČSR a v Slovenskom štáte) patril k osobám požívajúcim všeobecnú úctu. Vďaka cirkevným kruhom, v ktorých pôsobil aj pred rokom 1918, mu bolo umožnené, aby sa bez väčších otrasov dostal z maďarskej elity do československej a následne aj do slovenskej. Spomínanú „zmenu jeho lojality/identity“ samozrejme možno vysvetliť jednoduchým politickým pragmatizmom, veď v jeho činnosti po roku 1918 nemožno badať žiaden vzťah k maďarskej kultúre alebo jazyku, aj keď k podpore tohto tvrdenia bude potrebný ešte ďalší archívny výskum. Avšak jeho lipnutie k lokálnej kultúre (regionálnej histórii a nárečiu) skrz identitu vymedzenú kresťanskou ideológiou nevyučuje jeho príslušnosť ani k slovenskému, ani k maďarskému národu. Jeho životná cesta poukazuje na viacjazyčnosť miestnych elít, na viacsmernú príslušnosť, na činnosť takých osobností verejného života, ktoré po zmenách štátneho systému, zachovajúc si svoje cirkevné pozície, začali v budovaní svojej politickej kariéry. Ale možno ich predstaviť aj ako vzory práve zorganizovanej slovenskej sekcie (v Šarišskej a Spišskej župe) Krajinskej kresťansko-socialistickej strany, ktorá vznikla po roku 1918.⁷⁶ Táto strana v prvom rade zastupovala maďarské menšinové záujmy, avšak úspešne oslovila aj slovenských voličov tým, že svoju kampaň budovala na ideológii kresťanstva a pôvodných obyvateľov župy. Medzi jej členmi (nielen na Šariši) boli aj mnohé cirkevné osoby slovenského pôvodu.⁷⁷ Jeho prípad však nie je výnimkou.⁷⁸

Ďalšími členmi redakcie novín, ktorí sa pripojili k hnutiu, boli príslušníci gréckokatolíckej cirkvi, ako boli Pál Pettrásevich, Metód Gojdičs a v roku 1910 zosnulý Jenő Repák.⁷⁹ Spolupracovníci týždenníka boli aj Lajos Liptay, prešovský evanjelický kňaz, alebo napríklad aj Béla Wick, vtedy gymnaziálny učiteľ, a Prešovčan Gyula Horovitz.⁸⁰

Popri týchto členoch bol jednoznačne najznámejšou osobnosťou hnutia Viktor Dvorčák, ktorý sa do práce s novinami zapojil len v roku 1916, ako miestny archivár a hlavný redaktor maďarských *Prešovských novín*. Jeho meno sa až vtedy dostalo do povedomia širšej verejnosti, keď 2. novembra 1918 sa pod jeho vedením vytvorila takzvaná Vichodoslovenska Rada, potom 11. decembra 1918 vyhlásil Slovenskú ľudovú republiku v Košiciach. Vtedy už sám vykonával funkciu hlavného redaktora *Našej Zastavy*. S podporou Károlyiho vlády sa vytvoril štátny útvar, ktorý popri Maďarskom kráľovstve existoval 20 dní, a to do 29. decembra 1918, kým nevstúpili do Košíc československé vojská. Po vydaní čísla *Našej Zastavy* z 29. decembra 1918 zase hlavný župan Pavel Fábry v mene československej vlády tento týždenník zakázal.

Dvorčák po tom, čo opustil formujúce sa územie Československa, vstúpil do revizionistických služieb Maďarska. Slovjacká otázka sa už v jeho po francúzsky písaných propagandistických výtlačkoch neobjavila, aj keď z výskumu B. Ablonczyho vieme, že

76 Pozri HERTEL, Maroš. Az Országos Keresztényszocialista Párt szlovák szekciója, Kísérlet a Szlovák Néppárttal való együttműködésre 1920 – 21-ben. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2003, roč. 5, č. 4, s. 151-155.

77 ANGYAL, Béla. *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918 – 1938*. Galánta-Dunaszerdahely : Fórum Intézet – Liliám-Aurum Könyvkiadó, 2002, s. 41.

78 Také príklady, resp. osobné príbehy analyzuje Balázs Ablonczy. Pozri: ABLONCZY, Balázs. Őrzök, a többes identitás stratégiái. In: ABLONCZY, Balázs (Ed.). *Nyombiztosítás. Letűnt magyarok, Kisebbség- és művelődéstörténeti tanulmányok*. Pozsony : Kalligram, 2011, s. 51-68.

79 *Naša Zastava*, 1910, č. 47, s. 3, Dr. Repák Jenő [cit. 4. 12. 2014]. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/R/Rep%C3%A1k.html>>.

80 ŠA PO, f. UVŠŽ, šk. 1, č. 1, Koncept listu neznámemu.

v roku 1927 chystal v spojitosti s týmto memorandumom.⁸¹ Jeho letáky útočili väčšinou na Československo, zabudnutú autonómiu Slovenska, resp. upriamovali pozornosť na zlú menšinovú situáciu. Pravdepodobne tieto jeho aktivity umožnili to, že po roku 1938 maďarská vláda podporila znovuvydávanie týždenníka v úplne odlišnom kultúrnom kontexte v Košiciach namiesto Prešova. Súčasne vznikla aj politická strana. Miestna šarišská župná kultúra, ktorá bola predtým propagovaná v šarišskom dialekte, sa úplne vytratila z *Našej Zastavy*. Miesto toho v nej bola uprednostňovaná revizionistická a reintegračná propaganda a maďarsko-slovjacksé bratstvo. Táto propaganda už bola plná antisemitských a rasistických prvkov.⁸²

Zhrnutie a ďalšie možnosti výskumu

V príspevku som sa pokúsila poukázať na činnosť Uhorského vzdelávacieho spolku Šarišskej župy a jeho týždenníka *Naša Zastava*. Činnosť spolku sa upriamila len na vydávanie tohto týždenníka v šarišskom dialekte. Tým chcel dosiahnuť vytlačenie vtedajšej populárnej slovenskej tlače z trhu (*Krestan*, *Ludové noviny*, *Slovenský týždenník*, alebo noviny naklonené vláde ako *Vlast' a Svet*). Nie je náhoda, že štruktúra a obsah *Našej Zastavy* bol veľmi podobný štruktúram slovenských novín, s tým rozdielom, že *Naša Zastava* sa snažila osloviť obyvateľov imaginárneho východoslovenského regiónu.

Z archívnych prameňov vysvitlo aj to, že spolok vznikol predovšetkým z popudu miestnej elity, aj keď bol nepravidelne podporovaný štátom. Uhorská vláda, aspoň v prvých štyroch-piatich rokoch existencie spolku, nepodporila rozširovanie týchto novín do Ameriky, voľné lístky pre pracovníkov týždenníka a pod. V činnosti spolku dôležitú úlohu zohrával šarišský hlavný župan Boldizsár Semsey, István Dessewffy, šarišský šľachtic, a katolícky klerus, najmä Gejza Žebrácky.

Citácie z týždenníka poukazujú na fakt, že periodikom sprostredkované východoslovenské regionálne naratívy pozostávali z dvoch prvkov. Prvým prvkom bolo posilňovanie lojality k uhorskému štátu v kruhu župného slovenského obyvateľstva na základe spoločnej minulosti (propagácia kolektívnej minulosti župy a maďarskej kultúry). Druhým prvkom bola otázka posilňovania lokálnej, v prvom rade šarišskej identity, teda zdôrazňovanie a podpora špecifickosti regiónu prostredníctvom šarišského dialektu.

Podľa Núñezovej interpretácie regionalizmu východoslovenský región mohol slúžiť ako doplnok pri budovaní uhorského národa, keďže sa snažil objaviť vlastné územné vymedzenie v rámci väčšieho štátneho subjektu a štát bol pritom tým, ktorý ho podporoval ako región. Za týmto účelom sa odčlenil aj od západných Slovákov. Základom programu regionálnej elity bolo „uzavretie sa“ regiónu a jeho integrácia do uhorského štátu.

Na základe ďalších výskumov bude užitočné preskúmať župnú elitu pred rokom 1918 aj na úrovni „mikrodejín“, aby sme sa dozvedeli, kto a prečo podporoval toto hnutie. Veľmi málo však vieme aj o tom, čo sa stalo s touto regionálnou elitou počas medzivojnového obdobia, okrem činnosti Dvorčáka. Taktiež je malo preskúmaná slovenská šarišská regionálna elita v tomto období. Napríklad v Prešove sa v roku 1927 pokúsila miestna slovenská inteligencia vydávať *Zástave* podobne znejúce noviny v dialekte, pričom o niekoľko mesiacov neskôr už niesli názov *Slovenská zástava*.⁸³ Noviny boli ciele

81 ABLONCZY, B. Renegátok..., s. 83.

82 Archív mesta Košice, fond Mestský národný výbor v Košiciach, Oddelenie Spolkové 1920 – 48, šk. 16, č. XVI/12, Spolok Ojčizna Slovjacka.

83 DŽUJKO, Ján. Slovenská tlač v Prešove v 20. rokoch 20. storočia. In: ŠVORC, Peter (Ed.). *Veľká doba a jej dôsledky. Prešov v 20. rokoch 20. storočia*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2012, s. 180-182.

zamerané proti slovjackému hnutiu a zdôrazňovali, že Šariš je slovenským regiónom, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou slovenského národa. O tom a o podobných otázkach bude potrebné ešte diskutovať, keďže regionálny vývoj jednotlivých žúp, teda aj regionálna identita, bola veľmi komplexným fenoménom v tomto období.

ZOZNAM ARCHÍVNYCH FONDOV

Archív mesta Košice, fond Mestský národný výbor v Košiciach.

Štátny archív v Prešove, fond Uhorský vzdelávací spolok Šarišskej župy (Sárosvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület) 1907 – 1912.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. 6. r., Végeredmények összefoglalása.

Budapest : KSH, 1920. 377 s.

ABLONCZY, Balázs (Ed.). *Nyombiztosítás. Letűnt magyarok, Kisebbség- és művelődéstörténeti tanulmányok.* Pozsony : Kalligram, 2011. 287 s.

ABLONCZY, Balázs. Virtuális vármegye: Sáros, 1820 – 1940. Nemzetiségközi kapcsolatok az emlékiratok tükrében. In: *Pro Minoritate*, 2001, roč. 10, č. 3, s. 126-140.

ÁBRAHÁM, Barna. A szlovákság történelmi törésvonalai: konfeszionalizmus és regionalizmus.

In: ILLÉS, Pál Attila (Ed.). *Hungaro-szlovakológia.* Budapest : Szent István Társulat, 2007. 208 s.

ÁBRAHÁM, Barna. Szlovákok és szlovjások: a nemzet határai. In: *Limes Tudományos Szemle*, 2003, roč. 16, č. 3, s. 55-66.

ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London – New York : Verso, 1991. 224 s.

ANGYAL, Béla. *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918 – 1938.* Galánta – Dunaszerdahely : Fórum Intézet – Liliam-Aurum Könyvkiadó, 2002. 350 s.

APPLEGATE, Celia. A Europe of Regions: Reflections on the Historiography of Sub-National Places in Modern Times. In: *The American Historical Review*, 1999, č. 4, s. 1157 – 1182.

BERTÉNYI, Iván. Széll Kálmán és a Dunántúli Közművelődési Egyesület. In: BERTÉNYI, Iván – GÉRA, Eleonóra – RICHLY, Gábor (Eds.). *Taníts minket úgy számlálni napjainkat...*

Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2012, s. 37-63.

BUZINKAY, Géza. *Kis magyar sajtótörténet.* Budapest : Haza és Haladás Alapítvány, 1991.

119 s. [cit. 4. 12. 2014]. Dostupné na internete: <<http://vmek.oszk.hu/03100/03157/03157.htm>>

CZAMBEL, Samo. *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. 1. čiastka:*

Východoslovenské nárečie. V Turčianskom Sv. Martine : Nákladom vlastným, 1906. 624 s.

DESSEWFFY, István. *Nemzeti kultúrfeladatok az északkeleti hegyvidéken.* Eperjes : Szent Miklós Nyomda, 1918. 128 s.

DESSEWFFY, Štefan. *II. František Rákóczi.* Eperjes : Tlač Kosch, 1906. 40 s.

DŽUJKO, Ján. Slovenská tlač v Prešove v 20. rokoch 20. storočia. In: ŠVORC, Peter (Ed.). *Veľká doba a jej dôsledky. Prešov v 20. rokoch 20. storočia.* Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2012, s. 167-205.

HALAGA, Ondrej R. Odras exkluzivity vláducej triedy v spisovnom jazyku. In: *Svojina*, 1949, č. 3, s. 74-97.

HERTEL, Maroš. Az Országos Keresztényszocialista Párt szlovák szekciója, Kísérlet a Szlovák Néppárttal való együttműködésre 1920 – 21-ben. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2003, roč. 5, č. 4, s. 151-155.

- KIRÁLY, Péter. Maďarské a nemecké slová vo východoslovenských a ukrajinských nárečiach východného Slovenska. In: *Studia Russica*, 2009, roč. 23, s. 60. [cit. 4. 12. 2014]. Dostupné na internete: <http://szlavintezet.elte.hu/publications/russ_pub/studiarussica/23/08KiralyP.pdf>.
- KRAMER, Juraj. *Iredenta a separatizmus v slovenskej politike 1918 – 1938 (Štúdiá o ich vzťahu)*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957. 248 s.
- MIŠKOVIČ, Alojz. *Maďarské úmysly so Sloviakmi*. Bratislava : Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, 1944. 50 s.
- Naša Zastava: Politicke a spoločenske novinki z obrázkami pre vihodnoslovenki ľud, 1907 – 1918.*
- NÚÑEZ, Xosé Manuel. The Region as Essence of the Fatherland: Regionalist Variants of Spanish Nationalism (1840 – 1936). In: *European History Quarterly*, 2001, roč. 31, č. 4, s. 483-518.
- NÚÑEZ, Xosé Manuel. Historiographical approaches to Sub-national Identities in Europe: A Reappraisal and some Suggestions 20 – 21. In: JOOST, Augusteijn – STORM, Eric (Eds.). *Region and State in Nineteenth-Century Europe, Nation-building, Regional Identities and Separatism*. Great Britain : Palgrave Macmillan, 2012, s. 13-35.
- POTEMKIN, Ödön. *Sáros vármegye leírása, statisztikai, földrajzi, okirati és történelmi tekintetben*. Pest : Noséda Gyula, 1863. 192 s.
- SEDLÁK, Imrich. *Východné Slovensko v letokruhoch národa*. Martin : Vydavateľstvo Maticе slovenskej, 2012. 880 s.
- STORM, Eric. Regionalism in History 1890 – 1945: The Cultural Approach. In: *European History Quarterly*, 2003, roč. 33, č. 2, s. 251-267.
- Šariš: K prvému sjazdu osvetových pracovníkov Slovenska*. Prešov, 1922. 63 s.
- ŠVAGROVSKÝ, Štefan – ONDREJOVIČ, Slavomír. Východoslovenský jazykový separatizmus v 19. a 20. storočí. In: *Slovenská reč*, 2004, roč. 69, č. 3, s. 129-150.
- TAJTÁK, Ladislav. K otázke vydávania učebníc vo východoslovenskom nárečí. In: *Nové Obzory* 6, 1964, s. 43-57.
- TAJTÁK, Ladislav. Naša zástava – nástroj politiky maďarských vládnucich tried. In: *Nové obzory* 8, 1966, s. 78-107.
- TAJTÁK, Ladislav. Východné Slovensko ako regionálny fenomén. In: *Historický časopis*, 2001, roč. 49, č. 2, s. 307-329.
- TÓTH, Sándor. *Sáros vármegye monográfiája*. I. kötet. Budapest : A vármegye költségen, 1909. 489 s.
- URBÁN, Adolf. *Sárosi tót nyelvűtan vázlata*. Eperjes : Ipar és Hitelbank Könyvnyomdája, 1875. 25 s.
- ZSEBRÁCKY, Géza (Ed.). *Az eperjesi Széchenyi-Kör héthársi vidéki választmányának évkönyve 1899 – 1900*. Eperjes : Kósch Ny, 1901. 34 s.
- ŽEBRÁČKY, Gejza. *Sprevodca sbierkami župného muzea v Bardiove*. Bardejov : Župné múzeum v Bardiove, 1926. 80 s.